දහම්පියා අටුවා සන්‍ය ගැට පදය.

නමච් මැනැවින් සම්බුදු.

ගත් = ග්‍රන්ථයක්; **වියබ්‍යන් කරන** = ව්‍යාඛ්‍යානය කරන්නා වූ; **ඇඳුරක්හු** = ආචාර්‍යවරයකු විසින්; **ගත්** = ග්‍රන්ථයාගේ; **පුහායෙහි** = පූර්‍වභාගයෙහි; **තුනුරුවනට** = රත්නත්‍රයට; **නමකර කටයුතු බැවින්** = නමස්කාරය කරනුවට සුදුසු බැවින්; **කුදුගත් නිකායෙහි** = කුඩා ග්‍රන්ථයන් පසළොස් දෙනකුන්ගේ සමූහ නිවාසාර්‍ථයෙන් ඛුද්දක නිකාය නම් වූ පස්වන ආගමයෙහි (කුදුගොත් සඟියෙහි); **සවිසි වැගෙකින්** = ෂට්විංශති වර්‍ගයෙකින්; **සරහා** = සජ්ජිත කොට; **තබන ලද** = ස්ථාපිත වූ; **ධම්ම පද පාළියට** = දහම්පියා පෙළට; **සංවණ්ණනා කටැපි** = අර්‍ථවර්‍ණනා කරනු කැමැති; **බුදුඝොස් තෙරණුවෝ** = බුද්ධඝොස ස්ථවිරපාදයෝ; **පළමු තමාහි** = පළමුකොට වනාහි; **තුනුරුවනට** = රත්නත්‍රයට;—

(අ) මෙහි '**ගත්**' නම් වාක්‍ය මහාවාක්‍ය රූපයෙන් සිටි ශබ්දසන්දර්භය යි. හෙවත් වාක්‍යරචනාව යි. '**වියබ්‍යන්**' යනුයෙහි මූල්වචනය '**ව්‍යාඛ්‍යාන**' යනු යි. එය පුරාතන භාෂායෙහි '**වියක්හන්**' යි ව්‍යවහෘත විය. මේ නරදෙවයෝ '**වියබ්‍යන්**' යි යෙදූහ. මෙයට ත් පසුකලෙක '**වියකැන්**' යි යෙදී තිබේ. සියලු පදරුත් පැහැදිළි කොට **දැක්වීම** 'ව්‍යාඛ්‍යාන' නම් වේ. රුවන් තුනක් එක්කොට සලකන **ලදුයේ** = **තුනුරුවන්** නමි; 'තුන්රුවන්' යි සිටිකල සමාසමධ්‍යයෙහි උකාරාගම යි. 'දමුරුවන්' යනාදියෙහි මෙනි. 'තෙරුවන් – රුවන්තියා' යනුදු මෙයට පර්‍යාය වචන යි. 'කට + අපි' යනු '**කටැපි**' යනු වේ, කට යනු අසම්භාව්‍යක්‍රියා විශෙෂයෙකි. **කර** ධාතුහු කෙරෙන් **අ** ප්‍රත්‍යය යි. මෙහි අර්‍ථ පෙළ වියරණයෙහි 'තුං' ප්‍රත්‍යයට සමාන වේ. '**අපි**' යනු ප්‍රයොජන ඇතියේ, රුචි ඇතියේ යන දෙයරුත්හි මැයෙදේ. '**අධ**' යනු එහි මූල රූප යි. '**පළමු තමාහි**' යනු පාළියෙහි "පඨමං තාවහි" යන ආචාර්‍ය ප්‍රයොගය දෙස බලා යෙදුණෙකි. 'තමා' යනු ත් 'හි' යනු ත් පද පූරණාර්‍ථයෙහි වැටෙන නිපාත සමුදායයෙකි. මතු දෙව්දත් තෙරුන් වත්හි "අව්වෙහි තුබුව

හුණු තවාහි වන සෙයින්" යි පැනේ. 'වනාහි – බළත් – වැළිත්– බළ – වැළි – කළි' යනාදි නිපාතයන් හා පර්‍යාය යැ. 'දුතම – කුඩාතම' යන තන්හි කාලාර්ථයෙහි වේ. මේ තන්හි වකාරයට මකාර වේ. **'රුවන්වැලි'** යනාදියෙහි මකාරයට වකාරය ද **'වෙසමුණු'** යනාදි තන්හි වකාරයට මකාරය ද ප්‍රාකෘත රීත්‍යනුගත වැ වන බැව් පැනේ. **'කුඩාතමක්'** = මඳකලක්; **දුතම** = දිනය හා හවුරුදු මාසාදි කාලය; වක වනුව යන අර්ථ යි.

අවිජ්යෙහි = අවිද්‍යායෙහි; **සඤ** = නම්; **අඳුරුයෙහි** = අන්ධකාරයෙහි; **සඤ** = නම්; **මෙතැන්** = මේ ස්ථානයෙහි; **දෙජ්** = මොහ–තම යන ශබ්දද්වය මැ; **අඳුරුමෙ** = අන්ධකාරය මැ; **කියා** = කථනය කෙරේ;—

(ආ) 'අවිජ්ජා' යනු දශවන ශත වර්ෂ කාලයෙහි පැවැති ප්‍රාකෘත ව්‍යවහාර විශෙෂයට සුදුසු සේ **'අවිජ්'** යි බිඳ ගත්හ. **'අවිඳු'** යනු පසු කලෙක බැසගත් ප්‍රකෘතිය යි. පාළි සංස්කෘත භාෂාවන්හි දීර්ඝස්වරය හ්‍රස්ව රූපයෙන් සිටීම ද ඒ ප්‍රාකෘතයෙහි ධර්මතා යි. උපාසිකා > උපසික; තිස්සා > තිස; සඤා > සඤ; මේ ආදිය විමසා බලනු. 'මෙ' යනු ඇකාරය උපදවා ගැන්මට පෙර සිටි රූපය බව ශබ්දධර්ම ඉතිහාසඥ ප්‍රාඥයන් විසින් සොයාගෙන තිබේ. එකාරය පසුකාලෙක ස්ථාන සාම්‍යයෙන් **'ඇ'** කාර බවට පෙරළුණු බැව් සිතිය යුතු. **'මෙ – මැ'** යනු අවධාරණාර්ථයෙහි නිපාත යි. **'දෙජ්'** යනු පාළි 'ද්වෙච' යන ප්‍රයෝගය හා සමාන වේ. සියබසැ මේ **'ජ්'** යනු සමුච්චය–අවධාරණ යන අර්ථ දෙක්හි මැ දක්නා ලැබේ. භාෂාන්තරයෙහි ච – ච්ච – ජ – ච්ජ – ඣ – ජ්ඣ – ත – ත්ථ – ධ – ද්ධ යි අසංයුක්ත වූ ද සංයුක්ත වූ ද ච – ජ – ඣ – ධ – ත – ථ යන ව්‍යඤ්ජනයන්ගේ ස්ථානයෙහි ජකාර වන බව විඥයන් විසින් සොයාගෙන තිබේ. මේ ග්‍රන්ථයෙහි මෙයට නිදසුන් සුලභ වේ.

අවිජ් = අවිද්‍යාතොමෝ; **අරමුණුහි** = ආරම්මණයෙහි; **මුළාවනඅවින්** = මෝහනය වන අර්ථයෙන්; **අරමුණු** = ආරම්මණය; **පිළිසොහන අවින්** = පටිච්ඡාදනය කරන අර්ථයෙන්; **මොහො ච සො** = මෝහය වූයේ ත් හෙතෙමේ මැය; **තමො ච ඉති** = අන්ධකාරය වූයේ ත් හෙතෙමේ තු යි; **කම්ධරසමස්** = කර්ම ධාරය සමාස යි; **නොහොත්** = එසේ නො වතොත්; **තමො විය මොහො** = අඳුරු බඳු මොහොය; **මොහතමො සී** = මොහතම යැ යි; **උපමා සමස් එව්** = උපමිත සමාස හෝ වේ; **මෙසේ කියත්** = මේ

ප්‍රකාරයෙන් කිව හොත්; **අඳුරු මෙ**= අන්ධකාරය මැ; **මොහතම මැ**= මොහාන්ධකාරය මැ; **මහා විෂයවන බැවින් එව්** = මහත් ගොචරයක් (හැසිරෙන ඉඩමක්) වන බැවින් හෝ; **මහා පටිපක්ඛ වන බැවින් එව්** = මහත් පිළිසතුරු වන හෙයින් හෝ; **මුළුණෙන්** = සකලඥෙය මණ්ඩලය (= සියලු දත යුතු ධර්ම සමූහය);—

1 'පිළිසෙයන' යන පාඨයට වඩා අධොලිපියෙහි එන 'පිළිසොයන' යන පාඨය මැනැවි. පිළි: **සොය** = වැසුම්හි යනු ධාතු හෙයිනි.

පිළිසොයන බැවින් = පටිච්ඡාදනය – වසාලීම කරන හෙයින්; **රාක්මගඤණින් මෙ** = අරහත්තමග්ගඥාණයෙන් මැ; **පැහෙන් බැවින්** = පහීන වන (ගෙවීයන) බැවින්; **මහා ච සො මොහතමො ච ඉති** = මහත් වූයේ ත් හෙතෙමේ මැයැ මොහතම වූයේ ත් හේ ම නුයි; **තෙන** = ඒ මහා මොහතමයෙන්; **ඔනද්ධො** = වෙළනලදුයේ ය; **පරියොනද්ධො ඉති** = හාත් පසින් වෙළන ලද්දේ ය යන අර්ථයෙන්; **මහාමොහතමොනද්ධො** = මහා මොහතමොනද්ධ නම් වේ; **තස්මිං** = ඒ මහත් මොහ අඳුරුයෙන් වළඳනා ලදුයෙහි (වෙළන ලද ලොව්හි යුසේ යි);—

(ඉ) '**වළඳනා ලදුයෙහි එව්**' යන මෙහි 'එව්' සද විකල්පනාර්ථයෙහි යෙදී තිබේ. පාළි සංස්කෘත දෙක්හි අවධාරණාර්ථයෙහි වැටෙන 'එව' ශබ්ද සම්භූත මේ 'එව්' සද පාළියෙහි බොහෝ තන්හි 'එව වා' යි විකල්පනාර්ථ 'වා' ශබ්දය සමග යෙදී තිබේ. සහචර භාවයෙන් හටගත් පරිචය බලයෙන් ඒ විකල්පාර්ථය හෙළඇදුරන් විසින් 'එව්' ශබ්දය කෙරෙහි මැ අධ්‍යාරොපිත යි.

ලොවු = ලොකයතෙම; **තුන්** = ත්‍රිවිධ **වේ;—**

2 "ලොකීයති එත්ථ ච සුභාසුභං තංඵලංච" යන මෙහි 'එත්ථ' යනුවෙන් පර වැ සිටි 'ච' ශබ්දය අධික යි.

එත්ථ = මෙහි ලා; **සුභාසුභඤ්ච** = කුශලාකුශල කර්මද්වය ද; **තංඵලඤ්ච** = ඒ කුශලාකුශල විපාකද්වය ද; **ලොකීයති** = බලනු ලැබේනු යි; **ති** = කියා; **ගත** = ගතහොත්; **සත්ලොවු** = සත්ත්ව සඞ්ඛ්‍යාත ලොකය ගැනේ; **ලුජ්ජති පලුජ්ජති යී ගත** = නැසෙයි ප්‍රකාරයෙන් නැසෙයි යී ගතහොත්; **සඞරලොවු** = පච්චඃසම්භූත ද්‍රව්‍යරාශි සඞ්ඛ්‍යාත සංස්කාරලොකය ගැනේ;

එත්ථ = මෙහි ලා; **ථාවරජඞ්ගමා** = නිශ්චල චඤ්චල වස්තූහු; **ලොකි සන්ති යි ගත** = දකිනු ලැබෙත් යි ගතහොත්; **බජුන්ලොවු** = භාජන (අවකාශ) ලොකය ගැනේ; **මෙහි සත්ලොවු ගන්නේ** = මේ ස්ථානයෙහි සත්ත්වලොකය ගත යුතු; **අනුසය පරියුඨන් වීතික්කම විසින්** = අනුසය පරියුට්ඨාන වීතික්කම වසයෙන්; **පරිඝයානාහනාය** = හාත් පසින් වෙළාලීම; **එහි** = ඒ සත්ත්ව ලොකයෙහි; **ලැබෙන බැවින්** = ලැබෙන බැවිනි;—

(ඊ) මෙහි **අනුසය** නම් මාර්ගයෙන් පහ නො කළ කෙලෙසුන්ගේ සිත්හි නො කඩ වැ පැවැත්ම යි. **පරියුට්ඨාන** නම් සුදුසු අරමුණක් ලත් කෙණෙහි අනුශයාවස්ථායෙන් සිත මැඩගෙන නැඟී සිටීම යි. **වීතික්කම** නම් ධර්ම නියමය ඉක්මවා කාය විඥප්ති වචීවිඥප්තීන්ගේ පැවැත්ම යි.

තුන් විසින් සිටි ලොවුත් = තුන්ප්‍රකාරයෙන් සිටි ලොකය ත්;—

3 'ගණනේ මෙ එව්' යනු '**ගන්නේ මෙ එව්**' යි ගත මැනැවි. ගතයුතු මැ හෝ වෙයි යන අර්ථයි. **සඳුණ ඇස්වරා** = සඳුණ නමැති ඇස වාරණය කොට (අවුරාදමා);—

4 'හැමජ' යනු '**හැමජහමුන්**' යි ගන්නේ. **හැජහමුන්** = දුක්ඛාදී සියලු ධර්මයන්; **මොහඳුරැ** = මොහාන්ධකාරය විසින්; **පිළිසොයන බැවින්** = පටිච්ඡාදනය කරන බැවිනි; **ලොකන්තං** = උපාදානස්කන්ධ සංඛ්‍යාත ලොකයාගේ කෙළවර; **පස්සන්ති** = දකි නු යි; **ලොකන්තදස්සී** = එනම් වේ; **මෙහි** = මේ ස්ථානයෙහි; **ලොකන්ත නම්** = ලොකාන්තය නම්; **ලොකන්තං අප්පත්වා** = ලොකාන්තයට නො පැමිණ; **දුක්ඛා පමොචනං නච අත්ථි** = දුකින් මිදීමෙක් නොද ඇති; **යනතන්හි සෙයින්** = කියන ස්ථානයෙහි මෙන්; **නිවන්** = නිර්වාණය යි; **විපරිණාම කොටැ** = විපර්‍යාස කොට (පෙරළා); **සද්ධම්මො එව** = සද්ධර්මය මැ; **පජ්ජොතො** = පහන් වූයේ; – සද්ධම්ම පජ්ජොත න . **පජ්ජොතනා විය සද්ධම්මො** = ප්‍රදීපයක් වැනිවූ සද්ධර්මය; 'සද්ධම්ම පජ්ජොතො' යනු වේ; ('සද්ධම්ම ආගම අධිගම විසින් දෙවේ' යි සම්බන්ධ යි) **බුදු වදන්** = ත්‍රිපිටක බුද්ධවචනය; **දෙදෑ** = දෙක මැ; **සතංධම්මො** = බුද්ධාදී සත්පුරුෂයන්ගේ ධර්මය; (කියාද) **සන්තො පසත්ථො ධම්මොති** = ශාන්ත වූ ප්‍රශස්ත වූ ධර්මය යි ද; '**සද්ධම්මො**' යි = සද්ධම්ම නමැයි කියා;—

5 'ගණනෙ' යනු 'ගන්නේ' සී ගත මැනව, මතුදු මෙසේ මැයි.

පුවසනලද්ද ඝොසෙ සී = පකාසනය කරනලද්දේද යනු කී නියා සි; (පුවස – බැබළීමෙහි යන ධාතු සි.) **භීතාභවෙ** = සසර බියදක්නෙනි; **ඉමෙ ද්වෙ අන්තා** = මේ අන්තයෝ දෙදෙනෙක්; **පබ්බජිතෙන න සෙවිතබ්බා'සී** = පැවිදිවූවහු විසින් සෙවනය නො කටයුත්තාහ සි; **සෙමින්** = කියමින්; **කොණ්ඩඤ්ඤ තෙරුන්** = කුඩන් තෙරණුවනට; **මගපල උපයමින්** = මාර්ග ඵල උප්පාදය කොරෙමින්; **ජුළු** = දිලිහී ගිය; (ජල – දිලීමෙහි යන ධාතු සි.) **ජලිතා** = දිලිහී ගිය; **ඉද්ධි** = සෘද්ධි තොමෝ; **යස්ස** = යමක්හුගේ ද; **සො** = හෙතෙම; **ජලිතිද්ධි** = එනම් වේ;–

6 'විජානෙහි පටා' යනු 'පඩන්හි' සී ශුද්ධ කොරෙති. '**විජාන්**' යනු මැ මැනව, මේ පාඨය මැ මතු ත් යෙදී තිබේ. නිස්සන්ථෙර වස්තුයෙහි '**පඩන්**' සී පැනේ, මේ නරදෙවයෝ ස්වකීය බුද්ධි වෛචිත්‍ර්‍යය රූප කොට දක්වන්නවුන් සෙයින් එක මැ ශබ්දප්‍රකෘතිය නන් නියරින් දක්වා පියෙති. පිහිට, පිහිටි, පියුව් යනාදි විසිනි. මෙසිදු එමෙන් 'පඨමජඣාන > පඨමඣන් > පඩන් > පඩාන් > පිඩාන් > විජාන්' සී යෙදුන සි ඇපි සලකමු.

විජානෙහි පටා = ප්‍රථමධ්‍යානයෙහි පටන්; **ජිලියෙමින් අවුත්** = ජලිත වෙමින් අවුත්; **රහත් ඵල සමග** = අර්හත් ඵලය සමඟ; **ඉධපාදමුන්** = සෘද්ධිපාද ධර්මයන්ගේ; **කොළපත් බැවින්** = කොටි ප්‍රාප්ත භාවයෙන්; **බෝමඬ** = බොධිමණ්ඩයෙහි ද; **නෑ සමාමිහි** = ඥාතිසමාගමයෙහි ද; **ගඬඹ මුල** = ගණ්ඩම්බ මූලයෙහි ද; **සවාමි සමපත්ති ගුණ හා** = සර්වඥතාඥානාදි ස්වාමියාගේ සමෘද්ධි සඞ්ඛ්‍යාත ගුණය හා; **පරාමි ප්‍රතිපත්ති දෙගුණ** = අඤ්ඤාකොණ්ඩඤ්ඤාදි විනෙයයනට මගපල නිවන් ලබා දෙමින් පරාර්ථයෙහි පිළිපන් බවය යන ගුණද්වයය; **ප්‍රණාමාරහ සේ** = ප්‍රණාමයට (වැඳීමට) සුදුසු බව; **එහු** = ඒ බුදුහු ගේ; **පා සඟළවන්** = පාදසඞ්ඛාතිකාව – පාද යුගළය; **උපයොග බහු වදන්** = ද්විතීයා බහු වචන සි. **භුම්මෙකවචනා හෝ** = සප්තමී එක වචනය හෝ වේ; '**කායෙන වාචාය මනසාච** = කයින් වැඳීම ය වචනයෙන් වැඳීම ය සිතින් වැඳීම දැයි; **තිස්සො වන්දනා** = වන්දනාවෝ තුන්දෙනෙක් වෙති; **තුනුදු** = තුන මැ; **මගනැණින්** = මාර්ග ඥානයෙන්; **සියුසස්** = චතුස්සත්‍යය; **තමහ මෙ** = තමා විසින් මැ; **දතුවහ** = දත්තහුගේ; **සච්චානි** = සතර සත්‍යයන්; **බුජ්ඣිතා ඉති** = තෙමේ දත්තු සි; **බුද්ධො** = බුද්ධ